

Ένα μικρό αφιέρωμα στην ακολουθία του

Το Μέγα Απόδειπνο

Είναι μέσα στη φύση του ανθρώπου ριζωμένο ένα αλλόκοτο πρωτόγονο συναίσθημα μπροστά στο φαινόμενο του ύπνου. Ο ζωντανός, ο εργαζόμενος, ο σκεπτόμενος, ο γεμάτος δραστηριότητα άνθρωπος, καμπτόμενος από την φυσιολογική κόπωση, καταλαμβάνεται από μία ακατανίκητη ανάγκη να παραδοθεί στην αγκάλη του ύπνου. Οι αισθήσεις, οι διανοητικές λειτουργίες, οι δυνάμεις του σώματος ατονούν και ο ζωντανός γίνεται σαν νεκρός. Εικόνα του θανάτου ο ύπνος.

Μυστήριο για τους απλούς ανθρώπους των περασμένων εποχών. Ωρα που ενεδρεύουν οι πονηρές δυνάμεις του κόσμου τούτου, ορατές και άορατες, για να κακοποιήσουν ή και απλώς να πειράξουν τον ανυπεράσπιστο άνθρωπο. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο δεν θα υπάρχει ανθρώπινο όν που να μην αισθάνθηκε την ανάγκη, αφήνοντας προσωρινά τον κόσμο των ζώντων για να περάσει στο μυστήριο της εικόνας του θανάτου, να στρέψει το νου του στο Θεό του και να ζητήσει από αυτόν προστασία και σκέπη.

Σ' αυτό το υπόβαθρο της ιδιωτικής προ του ύπνου προσευχής στηρίχθηκε και η πράξη της χριστιανικής Εκκλησίας, όταν έδινε στην ατομική αυτή προσευχή τη

μορφή εκκλησιαστικής ακολουθίας.

Η μετατροπή έγινε κατ' αρχάς στις μοναχικές αδελφότητες, που τα πάντα, και ιδίως η προσευχή, ήσαν κοινά. Η κοινή αυτή προσευχή γινόταν στην ώρα της ιδιωτικής, δηλαδή αμέσως μετά το δείπνο και πριν τον ύπνο. Γι' αυτό και της δόθηκε το όνομα «απόδειπνο» η «απόδειπνα» και «προθύπνια».

Είναι δε η ακολουθία του αποδείπνου μία πολύ μεγάλη ακολουθία. Το μήκος της δεν πρέπει να μας παραξενεύει. Είναι καθαρά μοναστηριακή και γνωρίζουμε πόσο οι μοναχοί ήθελαν να παρατείνουν την προσευχή τους, τόσο που, αν ήταν φυσικώς δυνατόν, δεν θα διέκοπταν ποτέ την δοξολογία του Θεού. Η είσοδός της όμως στους ενοριακούς ναούς και η χρήση της από τους κοσμικούς ιερείς και το λαό οδήγησε γρήγορα σε αδιέξοδο. Έτσι κατά τον ΙΔ με ΙΕ αιώνα αναγκάστηκαν να κάνουν και μία επιτομή της, που ονομάσθηκε, για να διακρίνεται από την αρχική εκτενή μορφή, «μικρό απόδειπνο». Το άλλο, το πλήρες και παλαιό, ονομάσθηκε τώρα «μέγα απόδειπνο». Είναι κοινός νόμος, ότι τα νεώτερα πράγματα και τα συντομότερα κερδίζουν γρήγορα έδαφος. Αυτό συνέβη και με το μικρό απόδειπνο. Το «μικρό» και νεώτερο επισκίασε το παλαιό και μεγάλο, και περιόρισε την τέλεσή του μόνο κατά τις νηστιμες ημέρες της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, που λόγω της ιερότητας της περιόδου αυτής και της συντηρητικότητας των ακολουθιών της, μπορούσε να βαστάσει το βάρος της εκτενούς αρχαϊκής ακολουθίας.

Έτσι σήμερα έχουμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε την τέλεση του μεγάλου αποδείπνου και στους ενοριακούς ναούς από την Δευτέρα ως την Πέμπτη των εβδομάδων της μεγάλης Νηστείας, τις δε Παρασκευές μαζί με τους χαιρετισμούς την ακολουθία του μικρού αποδείπνου. Στις υπόλοιπες εκτός της Μεγάλης Τεσσαρακοστής ημέρες τελείται, κατ' ιδίαν στα σπίτια από τους ιερείς και ευλαβείς λαϊκούς η από κοινού στα μοναστήρια, το μικρό απόδειπνο.

Το θέμα του αποδείπνου είναι διπλό, ανάλογο προς την ώρα της τελέσεώς του· ευχαριστία δηλαδή κατά πρώτον και δοξολογία για την διέλευση της ημέρας και δέηση για την «απρόσκοπτο» και «ελευθέρα φαντασιών», κατά τον Μέγα Βασίλειο, ανάπαυση κατά την επερχόμενη νύκτα. Με το πρώτο θέμα συμπλέκονται και άλλα συναφή. Μία ανασκόπηση των έργων της ημέρας γεννά ασφαλώς την ανάγκη για αίτηση συγγνώμης για τις ποικίλες παραβάσεις μας, ένα έντονο συναίσθημα μετανοίας. Η συναναστροφή με τους αδελφούς μας γέννησε ασφαλώς δυσαρέσκειες και ενδεχομένως προκάλεσε αντιδικίες και μίση. Είναι καιρός όλα αυτά να επανορθωθούν με την αμοιβαία συγχώρηση και συνδιαλλαγή. Με το δεύτερο πάλι θέμα συνδέεται η ομολογία της ορθής πίστεως, για να μας βρει ο θάνατος στερεά στερεωμένους στην αληθινή μαρτυρία και ομολογία, κατά τους Πατέρες. Και όλα αυτά τα θέματα κατακλείει και η δέηση για την ταχεία από τον

ύπνο εξανάσταση για να μη σιγήσει επί πολύ το στόμα που δοξολογεί τα «κρίματα» του Θεού.

Όπως και όλες οι ακολουθίες της Εκκλησίας μας έτσι και το απόδειπνο αποτελείται από ψαλμούς, ύμνους και ευχές. Όλα έχουν εκλεγεί με βάση τα πιο πάνω θέματα. Στα τρία μέρη του μεγάλου αποδείπνου και στην επιτομή των «καιριωτάτων» του μεγάλου, που περιέχονται στο ένα μέρος του μικρού, βρίσκει κανείς εκλεκτούς νυκτερινούς ψαλμούς, όπως ο 4ος με το «εν ειρήνη επί το αυτώ κοιμηθήσομαι και υπνώσω», ο 6ος με το «λούσω καθ' εκάστην νύκτα την κλίνην μου, εν δάκρυσί μου την στρωμνήν μου βρέξω», ο 12ος με το «φώτισον τους οφθαλμούς μου, μήποτε υπνώσω εις θάνατον», ο 30ος με το «εις χείρας σου παραθήσομαι το πνεύμα μου», ο 90ος με το «ου φοβηθήση από φόβου νυκτερινού... από πράγματος εν σκότει διαπορευομένου». Φράσεις γεμάτες βαθειά πίστη και εγκατάλειψη στο έλεος του Θεού. Θα βρει τον περίφημο ψαλμό της μετανοίας, τον 50ο. το «Ελέησόν με, ο Θεός, κατά το μέγα έλέός σου...», και κείμενα γεμάτα μετάνοια και συντριβή, όπως την προσευχή του Μανασσή βασιλέως της Ιουδαίας.

Από τις ευχές εκτός από την τόσο γνωστή ευχή προς την Θεοτόκο του μοναχού της Μονής της Ευεργέτιδος Παύλου «Άσπιλε, αμόλυντε...» και την σύντομη και περιεκτική «επικοίτιο» ευχή στον Κύριον ημών Ιησού Χριστό του μοναχού Αντιόχου του Πανδέκτου «Και δος ημίν, δέσποτα, προς ύπνον απιούσιν ανάπαυσιν σώματος και ψυχής ... », θα έπρεπε να μνημονεύσουμε την θαυμάσια ευχή που αποδίδεται στον Μέγα Βασίλειο «Κύριε. Κύριε, ο ρυσάμενος ημάς από παντός βέλους πετομένου ημέρας...». Αυτή συγκεφαλαιώνει κατά ένα απaráμιλλο τρόπο τα αιτήματα της προ του ύπνου προσευχής του πιστού. Βρίσκεται στα «Ωρολόγια» και σε όλα τα προσευχητάρια, που κυκλοφορούν μεταξύ των πιστών. Και μόνη η προσεκτική ανάγνωσή της, και μάλιστα στην προ του ύπνου προσευχή, είναι ικανή να γεμίσει τη ψυχή του ανθρώπου από τα πιο ιερά αισθήματα.

Το απόδειπνο περιλαμβάνει και την ψαλμωδία τροπαρίων και μάλιστα τριών αρχαίων ύμνων, που έχουν όμως παραλειφθεί κατά την σύνταξη της ακολουθίας του μικρού αποδείπνου. Σήμερα δεν ψάλλονται πια παρά μόνο κατά την περίοδο της Τεσσαρακοστής, στο μέγα απόδειπνο.

Ο πρώτος, το γνωστό «Μεθ' ημών ο Θεός», είναι μία εκλογή από την ωδή του Ησαΐα, που βρίσκεται στο 8ο και 9ο κεφάλαιο του ομώνυμου προφητικού βιβλίου της Παλαιάς Διαθήκης. Είναι ένας ύμνος θριάμβου και εγκαρτερήσεως. Ψάλλεται κατά στίχο κατά τον αρχαίο τρόπο, με εφύμνιο το «ότι μεθ' ημών ο Θεός». Κατά τον άγιο Πατέρα Μάρκο τον Ευγενικό ο ύμνος αυτός ψάλλεται στο απόδειπνο «κατά της ενεργείας των δαιμόνων... που εκδηλώνουν την πονηρή δύναμή τους κατά τη νύκτα».

Ο δεύτερος ύμνος είναι ένα αρχαϊκό πρωτοχριστιανικό ποιητικό κείμενο σε στίχους ενδεκασύλλαβους, που το βρίσκομε και σε πάπυρο του 6ου αιώνα. Δοξολογία αγγελική και ανθρώπινη προς το δημιουργό και δέηση ενώνονται αρμονικά στο ωραίο αυτό υμνογράφημα το «Η ασώματος φύσις τα χερουβείμ...»

Τέλος ένας τρίτος ύμνος λαϊκής εμπνεύσεως. Είναι γεμάτος κατάνυξη και σύντονη δέηση. Όλοι οι άγιοι προβάλλονται στο Θεό για πρεσβεία υπέρ ημών των αμαρτωλών. Αρχίζει με το «Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε πρέσβευε υπέρ ημών των αμαρτωλών».

Ιωάννη Μ. Φουντούλη

Από το βιβλίο: «Λογική Λατρεία», Θεσ/νίκη 1971

Πηγή: fdathanasiou.wordpress.com